

Samantha Power

‘Een probleem uit de hel’

Amerika, het Westen en het tijdperk van de genocide

Vertaald door Joke Traats

UITGEVERIJ PLUIM
AMSTERDAM/ANTWERPEN

Voor mam en Eddy

Derde druk, mei 2024

© 2002, Samantha Power
All rights reserved

© 2003 Nederlandse vertaling Joke Traats
Oorspronkelijke titel '*A Problem from Hell*': *America and the Age of Genocide*
Oorspronkelijke uitgever Basic Books
Omslagontwerp Loudmouth
Typografie binnenwerk Arjen Oosterbaan/Perfect Service
Auteursfoto Martha Stewart
Productiebegeleiding Tim Beijer
Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 933 3947 7
NUR 740/697

www.uitgeverijpluim.nl

‘Wij hebben – zelfs hier – de macht en dragen de verantwoordelijkheid.’
Abraham Lincoln

Inhoud

Voorwoord 9

1. 'Rassenmoord' 23
2. 'Een misdaad zonder naam' 39
3. Het misdrijf met een naam 53
4. De wet van Lemkin 67
5. 'Een zeer dodelijk paar vijanden' 83
6. Cambodja: 'De hulpeloze reus' 111
7. Luid sprekend en op zoek naar een stok 185
8. Irak: 'Mensenrechten en het gebruik van chemische wapens terzijde gelaten' 199
9. Bosnië: 'Slechts ooggetuigen van een begrafenis' 279
10. Rwanda: 'Vooral een luisterende houding' 369
11. Srebrenica: 'Erin geluisd' 433
12. Kosovo: een hond en een gevecht 491
13. Lemkins nalatenschap in de rechtszaal 525
14. Conclusie 555

Noten 571

Bibliografie 661

Dankwoord 679

Over de schrijfster 685

Register 687

Voorwoord

Mijn kennismaking met Sidbela Zimic, een negenjarig meisje uit Sarajevo, vond onverwacht plaats op een zondag in juni 1995. Een paar uur nadat ik van dichtbij het inmiddels bekende gefluit en de inslag van een granaat had gehoord, ging ik naar een van de nabijgelegen flatgebouwen die ooit zo ongenaakbaar waren geweest. Nu droeg de beschadigde gevel de pokdalige handtekening die een drie jaar durende regen van granaatscherven en kanonvuur had achtergelaten. Het gebouw had geen ramen, elektriciteit, gas en water. Het was voor iedereen onbewoonbaar, behalve voor de trotse inwoners van Sarajevo, die nergens anders heen konden.

Sidbela's zusje, een tiener, stond niet ver van de ingang van de flat, verbijsterd. Een ondiepe karmozijnrode plas lag naast haar op de speelplaats, waar ook één blauwe slipper, twee rode slippers en een springtouw met ijs-hoornvormige handgrepen terecht waren gekomen. De Bosnische politie had de rode vlek op het trottoir afgedekt met een laag plastic waarop het vrolijke wit met babyblauwe embleem van de Verenigde Naties prijkte.

Sidbela had in de buurt bekendgestaan als boekenwurm en om haar vele missverkiezingen; zij en haar vriendinnetjes hadden van een kindertijd waarin het gaan en staan waar je wilde beperkt was, het beste gemaakt door verkiezingen te houden: 'Miss Flatgebouw', 'Miss Straathoek' en 'Miss van de Buurt'. Op die rustige ochtend had Sidbela haar moeder gevraagd of ze eventjes naar buiten mocht.

Mevrouw Zimic had in tweestrijd gestaan. In februari 1994, anderhalf jaar eerder, was er verderop, net twee woonblokken bij het huis van de familie vandaan, een granaat op de belangrijkste markt van de stad terechtgekomen; daarbij waren achtenzestig kopers en verkopers in stukken gereten. De

treffende beelden van dit bloedbad wekten in Amerika een algemene solidariteit op die president Bill Clinton en zijn NAVO-bondgenoten tot actie aanspoorde. Zij stelden een ongekend ultimatum en dreigden met zware lucht-aanvallen tegen de Bosnische Serviërs als die het bombarderen van Sarajevo zouden hervatten of doorgingen met wat Clinton omschreef als het 'vermoorden van onschuldigen'.

'Niemand moet het besluit van de NAVO in twijfel trekken,' waarschuwde Clinton. 'Iedereen,' zei hij en hij herhaalde het woord voor het effect, 'iedereen die Sarajevo beschiet, moet [...] bereid zijn de gevolgen daarvan te dragen.'¹ In reactie op de duidelijke bemoeienis van Amerika, raakten de 280 000 bewoners van Sarajevo langzamerhand gewend aan het leven onder de niet volmaakte maar beschermende paraplu van de NAVO. Na een paar behoedzame maanden kwamen de bewoners weer langzaam naar buiten om langs de rivier de Miljacka te wandelen. Er werden weer cafés opgebouwd en buitenterrassen aangelegd. Jongens en meisjes kwamen haastig uit de vochtige kelders en verdwenen uit het gezichtsveld van hun ouders om het buitenspel opnieuw te ontdekken. Nadat zij eenmaal de smaak van het kind-zijn te pakken hadden, kregen zij maar niet genoeg van het zonlicht en het spelen. Hun ouders dankten de Verenigde Staten en overstelpten de Amerikanen die de Bosnische hoofdstad bezochten met lof.

De Amerikaanse vastberadenheid ebde echter snel weg. Men vond het redden van Bosnische levens niet waardevol genoeg om daarvoor het leven van Amerikaanse soldaten te riskeren of de Europese bondgenoten, die neutraal wilden blijven, te tarten. Clinton en zijn team wijzigden het taalgebruik: van genocide naar 'tragedie' en 'burgeroorlog'; zij relativeerden de verwachtingen van het publiek dat de Verenigde Staten ook maar iets zouden kunnen doen. Minister Warren Christopher was nooit echt enthousiast geweest over de Amerikaanse betrokkenheid bij de Balkan. Hij was al een tijd bezig om het morele onbehagen te sussen dat ontstond omdat Amerika niet tussenbeide kwam. 'Het is eigenlijk een tragisch probleem,' zei Christopher. 'De haat tussen de drie groepen: de Bosniërs, de Serviërs en de Kroaten, is bijna ongelooflijk. Het is bijna beangstigend en deze haat is eeuwenoud. Dit is werkelijk een "probleem uit de hel"'² Binnen een paar maanden nadat het bloedbad op de markt had plaatsgevonden, had Clinton deze gedachtegang overgenomen en behandelde hij Bosnië als zijn probleem uit de hel; een probleem dat zich – naar hij hoopte – vanzelf zou oplossen, zou verdwijnen van de voorpagina's en dat zijn presidentschap met rust zou laten.

De Servische nationalistenvolk trokken hun plan. Ze begrepen dat het hun vrij stond om de beschietingen van Sarajevo en andere Bosnische steden die volgepropt waren met burgers, te hervatten. De ouders bleven achter om met

hun kinderen te bekvechten en van alles en nog wat te bedenken om ze in huis te houden. Sidbela's vader herinnerde zich: 'Ik veranderde de wasruimte in een speelkamer. Ik kocht voor de kinderen barbiepoppen en barbie-auto's, echt van alles om ze maar binnen te houden.' Zijn dochtertje was echter een bijdehandje en had zo haar eigen manier om druk uit te oefenen: 'Toe pappie, laat me nou toch alsjeblieft mijn gang gaan. Ik kan toch niet de hele tijd in huis blijven.'

De toezeggingen van Amerika, die door de Servische artilleristen aanvankelijk serieus genomen werden, gaven de inwoners van Sarajevo een korte adempauze. Zij wekten onder de Bosniërs echter ook de verwachting dat zij weer veilig konden leven. Zoals bleek, stuitte de wreedheid van de Servische politieke, militaire en paramilitaire leiders op veroordeling, maar leverde niet de beloofde militaire interventie op.

Op 25 juni 1995, een paar minuten nadat Sidbela haar moeder met een licht triomfantelijk lachje een zoen op haar wang had gegeven, sloeg er een Servische granaat in op de speelplaats waar zij en de elfjarige Amina Pajevic, de twaalfjarige Liljana Janjic en de vijfjarige Maja Skoric aan het touwtjespringen waren. Ze werden allemaal gedood en brachten daarmee het totaal aantal kinderen dat tijdens de oorlog op Bosnisch grondgebied vermoord werd van 16 767 op 16 771.

Als iets een indruk had kunnen geven van het kwaad dat te wachten stond, dan was het deze gebeurtenis. Op het moment van het bloedbad op de speelplaats bracht ik al bijna twee jaar vanuit Bosnië verslag uit. Ik had allang de hoop opgegeven dat de straaljagers van de NAVO, die dagelijks door het luchtruim raasden, de Serviërs zouden bombarderen om ervoor te zorgen dat zij hun artillerievuur op de belegerde hoofdstad zouden staken. Voor de moslims die over het hele land verspreid waren, was ik uitsluitend het ergste gaan vrezen.

Toch was ik niet bijzonder gealarmeerd toen de Bosnisch-Servische legers op 6 juli 1995, tien dagen nadat ik de rouwende familie Zimic had bezocht, de zogenaamde 'veilige zone' van Srebrenica aanvielen. Ik dacht dat zelfs de Bosnische Serviërs het niet zouden wagen om een stuk grond dat onder bewaking van de VN stond, in bezit te nemen. Op de avond van 10 juli wipte ik toevallig even aan in het gebouw van de Associated Press, dat gedurende de zomer vanwege de bezielde verslaggevers en de goed werkende generator mijn tweede thuis was geworden. Toen ik daar die avond arriveerde kreeg ik een schok. Bij de telefoons heerste een volledige chaos. De Servische aanval op Srebrenica die al een paar dagen 'verergerde', was plotseling 'volledig uit de hand gelopen'. De Serviërs stonden klaar om de

stad in te nemen en hadden een ultimatum uitgevaardigd, waarin zij eisten dat de VN-vredestroepen afstand zouden doen van hun wapenen en uitrusting of anders een spervuur van beschietingen tegemoet konden zien. Ongeveer 40 000 moslims, mannen, vrouwen en kinderen verkeerden in ernstig gevaar.

Hoewel het even duurde eer ik de omvang van het offensief doorhad, was het nog niet te laat om mijn Amerikaanse deadlines te halen. Een ochtendverslag in de *Washington Post* zou Amerikaanse beleidsmakers misschien beschaamd tot een reactie dwingen. De andere correspondenten waren zo fanatiek aan het bellen dat het me vijftien minuten kostte om een vrije telefoonlijn te bemachtigen. Toen ik die eenmaal had, kreeg ik Ed Cody aan de lijn, de waarnemend redacteur buitenland van de *Post*. Ik wist dat de Amerikaanse lezers hun buik vol hadden van het slechte nieuws van de Balkan, maar wat er bij deze bijzondere aanval op het spel stond leek enorm. De Bosnisch-Servische generaal Ratko Mladic was niet bezig zomaar een onbeduidend stukje grond te veroveren of het te gebruiken om een politiek signaal af te geven; hij was bezig een kolossaal stuk internationaal 'beschermd' grondgebied te bezetten en daagde de wereld uit hem tegen te houden. Ik ratelde voor Cody de feiten af, zoals ik ze zag: 'De Serviërs zijn bezig met de omsingeling van de veilige zone Srebrenica. De VN zegt dat er al duizenden moslimvluchtelingen op hun basis in het noordelijk deel van het stadscentrum zijn binnengestroomd. Het is slechts een kwestie van uren voor de Serviërs het hele gebied innemen. Dit is een ramp in wording. Een veilige zone van de Verenigde Naties staat op het punt ten onder te gaan.'

Als nieuwe medewerkster van de *Post* was mij verteld dat Cody, door de wol geverfd door de bloedbaden in het Midden-Oosten, niet zo gemakkelijk van slag te brengen was. In dit geval liet hij me uitpraten en stelde vervolgens een paar scherpe vragen, waardoor ik meende dat hij de ernst van de zich ontwikkelende crisis had begrepen. Toen liet hij me versteld staan: 'Wel, uit wat je me vertelt leid ik af dat de Serviërs – zelfs als de zaken zo doorgaan – de stad niet vannacht nog zullen innemen.' Mijn gezicht betrok bij voorbaat, in afwachting van zijn volgende zin, die prompt volgde. 'Zo te horen hebben we pas een verhaal wanneer Srebrenica valt.'

Ik protesteerde, maar niet krachtig. Ik was er min of meer van overtuigd dat de Serviërs zich zouden terugtrekken en had geen zin om loos alarm te slaan. De volgende middag echter was Srebrenica gevallen en waren de verbijsterde bewoners van de enclave in handen van generaal Mladic, een vermeende oorlogsmisdadiger, van wie bekend was dat hij de wrede belegering van Sarajevo had georganiseerd.

Ik had in Sarajevo gewerkt, waar Servische sluipschutters praktijkervaring opdeden door hun geweren op kromgegroeide oude vrouwen te richten die met blikken smerig water door de stad sjouwden en waar schilderachtige parken in begraafplaatsen waren veranderd om plaats te bieden aan de stroom nieuwkomers. Ik had uitgemergelde mannen geïnterviewd, die veertig, vijftig pond waren afgevallen en blijvende littekens hadden overgehouden aan hun verblijf in Servische concentratiekampen. Nog maar kort geleden had ik over de moord op vier schoolmeisjes bericht. Toch kon ik me – ondanks mijn ervaring of misschien juist daardoor – uitsluitend voorstellen wat ik al gezien had. Het kwam nooit in me op dat generaal Mladic systematisch elke moslimman en moslimjongen die hij in hechtenis had genomen, zou willen of kunnen executeren.

Een paar dagen na de val van Srebrenica belde een collega uit New York me op en zei dat de Bosnische ambassadeur bij de VN beweerde dat de Bosnische Serviërs meer dan 1000 moslimmannen uit Srebrenica in een voetbalstadion hadden vermoord. Dat kon toch niet waar zijn. ‘Nee,’ zei ik simpelweg. Mijn vriend herhaalde de beschuldiging. ‘Nee,’ zei ik weer, vastbera- den.

Ik had gelijk. Mladic had geen 1000 mannen geëxecuteerd. Hij vermoordde er meer dan 7000.

Toen ik terugging naar de Verenigde Staten, lieten Sidbela en Srebrenica me niet los. Ik was ontmoedigd door de belofte van bescherming waardoor een kind uit een kelder naar een open speelplaats in Sarajevo was gelokt. Ik werd achtervolgd door de moord op de moslimmannen en -jongens van Srebrenica, mijn eigen falen om een goede en vroegtijdige waarschuwing te laten horen en de weigering van de buitenwereld om in te grijpen, zelfs toen het levensgevaar waarin de mannen verkeerden duidelijk was geworden. Mijn gedachten gingen steeds terug naar de vele discussies over interventie die ik met mijn collega’s had gevoerd. Bij persvoorlichtingsbijeenkomsten, tijdens georganiseerde reizen en in interviews met hooggeplaatste Bosnische en Amerikaanse functionarissen hadden we ons hardop afgevraagd hoe de Verenigde Staten en hun bondgenoten zouden hebben gereageerd wanneer dezelfde misdaden op een andere plaats waren gepleegd (de Balkan roept beelden op van eeuwenoude vijandigheden en ontvlambare kruitvaten), tegen andere slachtoffers (de meeste wredeheden waren begaan tegen moslims), of in een andere tijd (de Sovjet-Unie was pas ineengestort, er was nog geen nieuwe wereldvisie die de oude wereldorde had vervangen en de Verenigde Naties hadden de roestige onderdelen nog niet gesmeerd of zichzelf ontdaan van ouderwetse praktijken en veronderstellingen). Op enige afstand van het

veld begon ik in 1996 met het onderzoek naar de reacties van Amerika op eerdere gevallen van massaslachtingen. Ik ontdekte al snel dat de Amerikaanse reactie op de genocide in Bosnië in feite nog de krachtigste reactie van de eeuw was geweest. De Verenigde Staten hadden in hun geschiedenis nog nooit ingegrepen om genocide te stoppen en wanneer genocide plaatsvond hadden ze deze zelfs in feite slechts zelden veroordeeld.

Toen ik de voornaamste genociden van de twintigste eeuw onderzocht, waren er een paar die zich onderscheidden. Naast de uitroeiing van niet-Serviërs door Bosnische Serviërs, onderzocht ik de Ottomaanse slachting van de Armeniërs, de holocaust van de nazi's, de terreur van Pol Pot in Cambodja, de vernietiging van de Koerden in Noord-Irak door Saddam Hoessein en de systematische uitroeiing van de Tutsi-minderheid door de Rwandese Hutu's. Hoewel de gevallen in reikwijdte varieerden en niet altijd de bedoeling meespeelde om het laatste lid van een groep uit te roeien, voldeed elk geval op zich aan de bepalingen van het Genocidenverdrag van 1948 en bood daardoor alternatieven aan de Verenigde Staten om zinvol, diplomatiek, economisch, juridisch of militair in te grijpen. De misdaden vonden plaats in Europa, Azië, het Midden-Oosten en Afrika. De slachtoffers omvatten vele rassen en religies; zij waren Aziatisch, Afrikaans, wit, christelijk, joods, boeddhistisch en islamitisch. De daders waren actief in verschillende fasen van de Amerikaanse macht: de Armeense genocide (1915 – 1916) werd tijdens de Eerste Wereldoorlog gepleegd, voordat Amerika wereldleider was geworden. De holocaust (1939 – 1945) vond precies plaats op het moment dat de Verenigde Staten die rol op zich gingen nemen. De Cambodjaanse (1975 – 1979) en Iraakse (1987 – 1988) genociden werden uitgevoerd na de holocaust, maar tijdens de Koude Oorlog en na Vietnam. Bosnië (1992 – 1995) en Rwanda (1994) vonden plaats na de Koude Oorlog terwijl de Amerikaanse suprematie en het bewustzijn van de 'lessen' van de holocaust op hun hoogtepunt waren. De Amerikaanse beleidsmakers brachten ook een brede verscheidenheid aan achtergronden en ideologieën over het buitenlandse beleid met zich mee. Elke Amerikaanse president die in de laatste drie decennia van de twintigste eeuw aan het bewind was – Nixon, Ford, Carter, Reagan, Bush en Clinton – nam beslissingen die betrekking hadden op het voorkomen en onderdrukken van genocide. Niettegenstaande de verscheidenheid onder de genociden in kwestie en binnen de diverse Amerikaanse regeringen, waren de beleidsreacties op genocide in de loop der tijd verbazingwekkend gelijksoortig; dit geldt voor het geografische, ideologische en het geopolitieke evenwicht.

Om de reacties van de Verenigde Staten op genocide te begrijpen, interviewde ik meer dan driehonderd Amerikanen die een vinger in de pap had-

den gehad bij het vormgeven of beïnvloeden van het Amerikaanse beleid.* De meeste interviews vonden plaats met functionarissen van uiteenlopende rangen in het Witte Huis, het ministerie van Buitenlandse Zaken, het Pentagon en de Central Intelligence Agency (CIA). Sommigen waren wetgevers en stafleden op Capitol Hill. Anderen waren journalisten die over de massamoord hadden bericht of niet-gouvernementele pleitbezorgers die probeerden de situatie te verbeteren. Dankzij een beurs van het Open Society Institute kon ik naar Bosnië, Cambodja, Kosovo en Rwanda reizen, waar ik met slachtoffers, daders en toeschouwers sprak. Ik bezocht ook het internationaal Joegoslavië-tribunaal in Den Haag in Nederland, evenals het Rwanda-tribunaal van de VN, in Arusha, Tanzania. Dankzij het National Security Archive, een organisatie zonder winstoogmerk die gebruik maakt van de Freedom of Information Act, die de openbaarheid van Amerikaanse geheime documenten garandeert, kon ik putten uit de honderden bladzijden regeringsdocumenten die sinds kort beschikbaar waren. Dit materiaal geeft een duidelijker beeld dan eerder waarneembaar was uit de interactie tussen de betrokken personen, de beweegredenen en de genocidale gebeurtenissen.

Men heeft het falen van de VS om op specifieke genociden te reageren verklaard door te stellen dat de Verenigde Staten óf niet wisten wat er aan de hand was, óf dat zij het wel wisten maar dat het ze niets kon schelen, óf omdat – wát ze ook zouden doen – er niets zinnigs gedaan kon worden. Ik heb ontdekt dat Amerikaanse beleidsmakers in feite behoorlijk op de hoogte waren van de misdaden die begaan werden. Het ging sommige Amerikanen ter harte: zij streden voor actie en brachten daarbij aanzienlijke offers op het persoonlijke en beroepsmatige vlak. De Verenigde Staten hebben talloze kansen gehad om slachtingen te matigen en te voorkomen. Maar keer op keer kozen fatsoenlijke mannen en vrouwen ervoor om de andere kant uit te kijken. We zijn allemaal toeschouwers bij genocide geweest. De doorslaggevende vraag is waarom.

De antwoorden leken te liggen in de cruciale beslissingen – en de besluiten om niet te beslissen – die voor, tijdens en na de verschillende genociden genomen werden. Bij het onderzoeken van een eeuw Amerikaanse reacties op genocide vroeg ik me af: Waren er vroegtijdige waarschuwingen dat er een massamoord beraamd werd? Hoe serieus werden de waarschuwingen genomen? Door wie? Was er enige reden om aan te nemen dat het geweld dat

* Citaten die niet in het notenapparaat worden vermeld, zijn ontleend aan deze exclusieve interviews die ik tussen juli 1993 en november 2001 heb gehouden. Ik heb deze citaten ingevoerd met gebruik van de tegenwoordige tijd (bijvoorbeeld: ‘senator McGovern herinnert zich [...]’)

werd verwacht kwalitatief of kwantitatief verschillend zou zijn van de 'doodgewone' moorden die, droevig genoeg, zo kenmerkend zijn voor lokale oorlogvoering? Als het geweld eenmaal begon, welke geheime of niet-geheime informatie was er dan beschikbaar voor het publiek? Wat waren de beperkingen die een diagnose belemmerden? Hoe en wanneer zagen Amerikaanse functionarissen in dat er een genocide aan de gang was (en niet slechts een oorlog)? Wie wilden er – binnen of buiten de Amerikaanse regering – wat doen? Wat waren de risico's of kosten? Wie waren erop tegen? Wie kregen de overhand? Hoe was de verhouding tussen de publieke opinie en die van de elite? En ten slotte, hoe werden de reacties van de VS, de genocide en de Amerikanen die aandrongen op interventie later herinnerd? Bij het reconstrueren van een beschrijving van de gebeurtenissen heb ik de meeste kwesties ingedeeld in de onderdelen waarschuwing, erkenning, reactie en nasleep.

Het is best mogelijk dat – in tegenstelling tot wat ik misschien dacht toen ik in het voormalige Joegoslavië rondreisde – de reacties van de regeringen Bush en Clinton op de wreedheden in Bosnië overeenkwamen met eerdere Amerikaanse reacties op genocide. Vroegtijdige waarschuwingen van indrukwekkend bloedvergieten nemen snel in aantal toe. Het uitbraken van opruiende propaganda escaleert. De bloedbaden en deportaties beginnen. Amerikaanse beleidsmakers worstelen om geestelijk greep te krijgen op de verschrikkingen. Verhalen van vluchtelingen en persberichten over wreedheden worden te talrijk om ze nog langer te ontkennen. In Amerika dringen maar weinig Amerikanen aan op interventie. En ten slotte begint een hoopvol, maar passief en uiteindelijk dodelijk Amerikaans spel van afwachten. De genocide gaat voort, niet gehinderd door Amerikaanse actie en vaak aangeemoedigd door de inactiviteit van de VS.

De voornaamste bevindingen van dit boek kunnen als volgt worden samengevat:

* Ondanks de overtuigende berichtgeving door de media, zijn Amerikaanse beleidsmakers, journalisten en burgers uitzonderlijk traag in het verwerken van het voorstellingsvermogen dat nodig is om het kwaad serieus te nemen. Zij gaan er op voorhand van uit dat rationele actoren geen schijnbaar zinloos geweld zullen plegen. In goed vertrouwen geloven zij in onderhandelingen en traditionele diplomatie. Wanneer het moorden eenmaal begint, gaan ze ervan uit dat burgers die zich gedeisd houden, met rust gelaten zullen worden. Zij dringen aan op een staakt-het-vuren en verlenen humanitaire hulp.

* De strijd om de genocide te stoppen wordt verloren op het terrein van de

binnenlandse politiek. Amerikaanse politieke leiders interpreteren de stilte van de maatschappij als een indicator van publieke onverschilligheid. Zij redeneren dat zij er geen nadeel van hebben indien de Verenigde Staten buiten schot blijven, maar onredelijke risico's zullen lopen wanneer zij betrokken raken. Potentieel invloedrijke bronnen – wetgevers op Capitol Hill, redactieraden, niet-gouvernementele groepen, gewone kiezers – oefenen onvoldoende politieke druk uit om de wijze van calculeren van Amerika's leiders te veranderen.

* De Amerikaanse regering onthoudt zich niet uitsluitend van het zenden van troepen, maar onderneemt binnen het geheel van interventiemogelijkheden zeer weinig stappen om genocide te ontmoedigen.

* Amerikaanse functionarissen negeren (net als het Amerikaanse publiek) de aard van het geweld in kwestie en de waarschijnlijke invloed van een Amerikaanse interventie. Zij zien het bloedvergieten als tweezijdig en onvermijdelijk, niet als genocidaal. Zij houden vol dat elke reactie die de VS voorstelt, vergeefs zal zijn. Eigenlijk zou het zelfs meer kwaad dan goed doen, schadelijke gevolgen hebben voor de slachtoffers en andere waardevolle Amerikaanse morele of strategische belangen in gevaar brengen.³ Zij bestempelen Amerikaanse functionarissen die op interventie aandringen en morele redenen aanvoeren binnen een systeem dat voornamelijk de koude taal van belangen spreekt als 'emotioneel'. Zij vermijden het gebruik van het woord 'genocide'. Zo kunnen zij met een gerust geweten in abstracto vóór het stoppen van genocide zijn, terwijl zij tegelijkertijd op het moment in kwestie tégen Amerikaanse betrokkenheid zijn.

De schrilste uitdaging aan de wereld van omstanders wordt gevormd door degenen die weigerden te zwijgen toen er genocide plaatsvond. In elke situatie onderscheidden enkele Amerikanen zich door in verzet te komen. Zij behielden het zicht op goed en kwaad, zelfs toen zij herhaaldelijk in een 'context' werden geplaatst die, naar anderen beweerden, handelen uitsloot. Zij weigerden te accepteren dat zij het Amerikaanse beleid niet zouden kunnen beïnvloeden of dat de Verenigde Staten de moordenaars niet zouden kunnen beïnvloeden. Deze mensen stonden weliswaar niet alleen in hun strijd, maar werden nu ook niet bepaald omgeven door drommen medestanders. Door na te gaan wat zij voor elkaar probeerden te krijgen, zien we wat Amerika had kunnen doen. We zien ook wat wij zélf hadden kunnen proberen te doen. Door in te zien hoe en waarom zij faalden, zien we wat we als natie hebben laten gebeuren.

Henry Morgenthau sr., de Amerikaanse ambassadeur in Constantinopel, reageerde in 1915 op de deportatie en slachting van de Armeense minderheid

van Turkije door er bij Washington op aan te dringen Turkije te veroordelen en druk uit te oefenen op diens bondgenoot in oorlogstijd: Duitsland. Morgenthau trotseerde ook de diplomatieke omgangsvormen door persoonlijk tegen de wreedheden te protesteren, het regime te hekelen en geld in te zamelen voor humanitaire steun. Hij werd daarin bijgestaan door voormalig president Theodore Roosevelt, die een stap verder ging en de regering van Woodrow Wilson opriep om deel te nemen aan de Eerste Wereldoorlog en de slachting met behulp van militair ingrijpen een halt toe te roepen. De Verenigde Staten hielden echter vast aan hun neutraliteit en beweerden dat zij niets te maken hadden met de binnenlandse zaken van Turkije. Tijdens de genocide werden naar schatting een miljoen Armeniërs vermoord of kwamen door ziekte en verhongering om het leven.

Raphael Lemkin, een Poolse jood en internationaal jurist, waarschuwde al in de jaren dertig van de vorige eeuw voor Hitlers plannen, maar werd beschimpt. Nadat hij in 1941 zijn toevlucht in de Verenigde Staten had gevonden, slaagde hij er niet in om ook maar voor enige maatregel steun te verwerven om de in gevaar verkerende joden te beschermen. De Geallieerden verzetten zich tegen een veroordeling van Hitlers wreedheden, tegen het opnemen van Europese joden als vluchtelingen en tegen het bombarderen van de spoorlijnen naar de concentratiekampen van de nazi's. Niet uit het veld geslagen bedacht Lemkin het woord 'genocide' en zorgde ervoor dat het begrip werd opgenomen in het allereerste verdrag van de Verenigde Naties over de mensenrechten, dat aan het verbod van deze nieuwe misdaad was gewijd. Helaas leefde hij lang genoeg om mee te maken dat het Genocidenverdrag door de Amerikaanse Senaat werd afgewezen. William Proxmire, de senator van Wisconsin, nam als een Don Quichot het estafettestokje van Lemkin over en hield 3211 toespraken voor de Senaat waarin hij aandrang op ratificatie van het VN-verdrag. Na negentien jaar dagelijks zijn monoloog te hebben afgestoken, lukte het Proxmire de Senaat over de streep te trekken en het Genocidenverdrag aangenomen te krijgen, maar de ratificatie door de VS was zo beladen met voorbehoud, dat er weinig of niets van het verdrag overbleef.

Een handjevol Amerikaanse diplomaten en journalisten in Cambodja waarschuwde voor de verdorvenheid van een onheilspellende bende communistische rebellen, bekend als de Rode Khmer. Ze werden door links Amerika bespottelijk gemaakt omdat zij in de val van de anti-communistische propaganda zouden zijn getrapt en ze slaagden er niet in het Amerikaanse beleid om te buigen; na Vietnam peinsde Amerika er niet over om nog op enige manier bij Zuidoost-Azië betrokken te raken. Het vierjarige bewind van Pol Pot liet ongeveer twee miljoen Cambodjaanse doden na, maar de bloedbaden riepen nauwelijks een reactie op in Washington, dat zelfs nadat

het genocidale regime ten val was gebracht de diplomatieke erkenning ervan handhaafde.

Peter Galbraith, een staflid van de Senaatscommissie voor Buitenlandse Betrekkingen, ontwierp een sanctiewet voor zijn baas, senator Claiborne Pell, waardoor de Amerikaanse kredieten voor landbouw en productie aan Saddam Hoessein zouden worden ingetrokken als vergelding voor diens poging in 1987 – 1988 om de Iraakse Koerden op het platteland te vernietigen. Het pakket sancties werd nietig verklaard door een vastbesloten Witte Huis, het ministerie van Buitenlandse Zaken en de Amerikaanse landbouwlobby, die maar al te graag goede betrekkingen met Irak wilde onderhouden om rijst en tarwe te kunnen verkopen. Zo ontving het regime van Hoessein royale Amerikaanse financiële steun, terwijl er ondertussen ongeveer honderdduizend Koerden werden vergast en geëxecuteerd.

Romeo Dallaire, een Canadese generaal-majoor die in 1994 in Rwanda het opperbevel over de VN-vredesmacht voerde, vroeg drie maanden vóór de genocide begon toestemming om de militielegers te ontwapenen om zo de uitroeiing van de Tutsi's in Rwanda te voorkomen. Zijn politieke meerderen bij de Verenigde Naties wezen zijn verzoek af en hij moest toezien hoe de lijken zich om hem heen ophoopten terwijl Washington een succesvolle poging ondernam om de meeste vredessoldaten aan het commando van Dallaire te onttrekken en er vervolgens op zeer doortastende wijze voor zorgde dat er geen toestemming werd gegeven om VN-versterkingen te sturen. De Verenigde Staten weigerden hun technologie te gebruiken om de radio-uitzendingen te storen die een cruciaal instrument vormden bij de coördinatie en besteding van de genocide. En zelfs toen er gemiddeld 8000 Rwandezes per dag over de kling werden gejaagd, werd de kwestie door de hooggeplaatste Amerikaanse functionarissen nooit met voorrang behandeld. Er werden in 100 dagen ongeveer 800 000 Rwandezes vermoord.

Enkele diplomaten op het ministerie van Buitenlandse Zaken en verscheidene wetgevers op Capitol Hill probeerden aanhoudend een onverzettelijke bureaucratie over te halen om de stellingen van de Servische etnische zuiveraars in Bosnië te bombarderen. Deze mannen moesten toezien hoe telegrammen werden verwerkt, lees: 'gecensureerd', hoe het conflict gepresenteerd werd als 'onhandelbaar' en 'eeuwenoud' en hoe het wapenembargo tegen de ongewapende moslims van Bosnië werd gehandhaafd. Verscheidene ambtenaren van Buitenlandse Zaken verlieten met afkeer het departement om vervolgens – niet minder gefrustreerd – vanaf een positie buiten de regering de val van de veilige zone Srebrenica en de grootste slachting in Europa in vijftig jaar te moeten aanzien. Terwijl de nachtelijke nieuwsuitzendingen verslag deden van de Servische aanslagen, werden er tussen 1992 en

1995 ongeveer 200 000 Bosniërs vermoord. Pas toen men het gevoel kreeg dat Amerikaanse militaire interventie onvermijdelijk was en Bob Dole uit Kansas, de leider van de Republikeinen en van de meerderheid in de Senaat, het Congres ertoe had overgehaald het wapenembargo op te heffen, veranderde het Amerikaanse beleid. Door de oorlog in Bosnië bij de Amerikanen thuis te brengen, stimuleerde Dole president Clinton om met het NAVO-bombardement te beginnen. Tegen die tijd echter was de genocide op de Bosniërs grotendeels voltooid en was er een multi-etnische staat vernietigd.

Dit boek brengt om verschillende redenen weloverwogen de reactie van Amerikaanse beleidsmakers en burgers voor het voetlicht. Ten eerste hebben beslissingen van de Verenigde Staten om wel of niet te handelen een grotere invloed gehad op het lot van de slachtoffers dan die van welke andere belangrijke macht ook. Ten tweede bezitten de Verenigde Staten sinds de Tweede Wereldoorlog een overweldigend vermogen om paal en perk te stellen aan genocide. Zij hadden hun veelomvattende middelen hiervoor kunnen gebruiken zonder de veiligheid van de VS te ondermijnen. Ten derde zijn de Verenigde Staten een ongekend duidelijke verplichting aangegaan voor de herdenking van en voorlichting over de holocaust. Het Holocaust Memorial Museum dat fier op de Mall staat naast het Lincoln Monument en het Jefferson Memorial en slechts honderd meter van het Vietnam Wall Memorial ligt, trekt 5500 bezoekers per dag, ofwel 2 miljoen per jaar; bijna tweemaal zoveel als het Witte Huis. Ten vierde hebben de Amerikaanse leiders, die zich de afgelopen jaren in een nieuwe bewustzijnscultuur van de holocaust hebben verdiept, zich er meerdere malen toe verplicht om herhaling van genocide te voorkomen. In 1979 verklaarde president Jimmy Carter dat we als herinnering aan de holocaust 'met alle beschaafde volkeren een stellige gelofte moeten afleggen dat de wereld nooit meer zwijgend zal toekijken, de wereld nooit meer zal falen in haar optreden om deze verschrikkelijke misdaad van genocide te voorkomen'.⁴ Vijf jaar later verklaarde ook president Ronald Reagan: 'Net als u zeg ik uit de grond van mijn hart: "Nooit meer!"'⁵ President George Bush sr. voegde zich in 1991 bij het koor. Sprekend 'als veteraan uit de Tweede Wereldoorlog, als Amerikaan en nu als president van de Verenigde Staten', zei Bush dat het bezoek aan Auschwitz bij hem 'het besluit had doen postvatten om niet alleen te herdenken, maar te handelen'.⁶ Voordat hij president werd, sprak kandidaat Clinton zijn afkeer uit over de houding van Bush tegenover Bosnië. 'Als de verschrikkingen van de holocaust ons iets geleerd hebben,' zei Clinton, dan 'is het de hoge prijs die betaald moet worden wanneer men blijft zwijgen en als verlamd staat tegenover genocide'.⁷ Eenmaal aan het bewind bekritiseerde Clinton bij de opening van het Holocaust Museum de inactiviteit van Amerika tijdens de Tweede Wereldoorlog. 'Zelfs

toen ons fragmentarische bewustzijn van de misdaden uitgroeide tot onbetwistbare feiten, werd er veel te weinig gedaan,' zei hij. 'We moeten niet toestaan dat dit nog eens gebeurt.'⁸ Maar het op de toekomst gerichte troosten-de refrein 'nooit meer', een getuigenis van de Amerikaanse mentaliteit van dat-lukt-ons-wel, is nooit op gespannen voet komen te staan met het feit dat het land niets had gedaan, praktisch noch politiek, om zelf een antwoord op genocide te vinden. Tegenover de feitelijke slachting bleek de betrokkenheid inhoudsloos te zijn.

Voordat ik de relatie van Amerika met genocide ging onderzoeken, was ik gewend om het beleid van de VS tegenover Bosnië een 'mislukking' te noemen. Ik ben van mening veranderd. Het is ontmoedigend om te erkennen, maar het consistente beleid van dit land van non-interventie tegenover genocide biedt een droeve getuigenis; niet van een afwijkend Amerikaanse politiek systeem maar van een systeem dat meedogenloos effectief is. Het systeem zoals het nu bestaat, werkt.⁹ Geen Amerikaanse president heeft ooit aan het voorkómen van genocide voorrang gegeven en geen enkele Amerikaanse president heeft ooit politiek nadeel ondervonden van zijn onverschillige houding ertegenover. Het is dus geen toeval dat genocide doorwoekert.